

KİTÂBİYAT

İstanbul'da Hatırlamak ve Unutmak: Birey, Bellek ve Aidiyet

Leyla Neyzi

vi+221s., fotoğraflar, 11 şecere, Türk Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 85, İstanbul 1999

Marco Polo bir köprüyü taşlarıyla birlikte tarif eder.

'Ama hangi taş köprüyü ayakta tutmaktadır?' diye Kubilay Han sorar.

'Köprü her hangi bir taş yardımıyla ayakta durmaz' Marco Polo cevap verir, 'fakat onların oluşturduğu bir kemer hattı vasıtasıyla ayakta durur'.

Kubilay Han bir süre sessizce düşünür. Sonra ekler: 'Öyleyse bana neden taşlardan bahsediyorsun? Benim için önemli olan kemerdir'.

Polo cevap verir: "Taşlar olmaksızın kemer de olmaz"¹.

Sözel tarih çoğunlukla önemli olay veya zamanların kahramanları veya şahitleri ile görüşmek suretiyle tarihî verilerin toplanması olarak tarif edilebilir. Görüşmeler genellikle bireyler, aileler, önemli olaylar ya da gündelik sade hayat hakkında yazılı kaynakların olmadığı durumlarda değişik açılardan bilgi elde etmek için yapılır. Yukarıdaki alıntıda geçen Marco Polo'nun taşlarına benzetebileceğimiz bireyler, belki de antropolog Oscar Lewis (1961) veya William Whyte (1943) dışında sosyal bilimciler tarafından hep görmezden gelinmişlerdir.

Bununla birlikte, yakın zamanlarda her ne kadar genç bir alt disiplin olsa da sözel tarih metodunun da bizzat kendisi mercek altına alınıp sorgulanmaya başlanmıştır. Mesela Goodson (1998) sözel tarih metodunun araştırmalara konu olan kişilerin görüşlerini romantize veya idealize etme tarzına doğru gittiğini iddia ederek bu yönleme karşı çıkmaktadır. Hatta bir adım daha ileri giderek hayat hikâyelerinin

1 Italo Calvino, *Invisible Cities*, terc. W. Weaver (San Diego, CA: Harcourt Brace Jovanovich, 1974, p. 82), aktaran Emanuel Adler, "Imagined (Security) Communities: Cognitive Regions in International Relations", *Millennium: Journal of International Studies*, 1997, vol. 26, pp. 249-277, p. 249.

sosyo-tarihi bağlamda incelenmesini tavsiye etmektedir. Bu tavsiye de muhtemelen postmodernist katılımcıların sesleri vasıtasıyla bilgiyi bağlam-dışına çıkarma (decontextualize) veya oluşturma (situate) tuzağına düşebilir.

Bir başka sözel tarihçi Lisa J. Carry (1999) de Canada'da araştırma yaparken karşılaştığı beklenmedik hikâyelere değinmiş ve katılımcıların hikâyelerini yeterince bağlamsallaştıramadığını (contextualize) itiraf etmiştir. Bu eksikliğin giderilebilmesi için araştırmacıların Batılı "kurtarıcı kültürü" gözardı etmemelerini tavsiye etmiştir. Bir başka ifadeyle, "Sosyal ve eğitim bilimleri kurtarıcı kültürü benimsemişler, yani bilim çocuk ve toplumu kurtarma görevi üstlenmiştir. Pedagojik bilimler ve siyaset çalışmaları eğitimsel gerçeklerin yorumlanması, sosyal ve bireysel uygulamalar ile tahmin edilen gelecek arasında zorunlu bir ilişki olduğuna işaret etmektedir. Bilim ve bilim adamının rolleri önceleri sosyal ve bireysel değişimin dinî kozmolojilerine ayrıldığı gibi kutsallaştırılmaktadır" (Popkewitz, 1998, s. 2).

Dolayısıyla, hayat hikâyeleri kullanılarak daha önceden araştırma literatüründe susturulmuş insanlar (öğretmenler, öğrenciler, marjinalleştirilmiş sosyal gruplar, kısacası normal insanlar) kurtarıcı kültür içerisinde sosyal olarak inşa edilmiş alanlarında konuşma şansına sahip olmuşlardır.

Denzin'e (1997, p. 5) göre ise geleneksel sosyal bilimciler "dünyada iyi yazan sosyologlar tarafından yazılmayı bekleyen hikâyelerin olduğu" görüşündedirler. Bu yaklaşım elbette problemlidir; zira sadece hayat hikâyeleri değil, herhangi bir konuda yazmak, bir inşa faaliyetidir. Dolayısıyla hayat hikâyesi yazmak, görüşmeyi gerçekleştiren ile görüşme yapılan kişi arasında işbirliği gerektirir. Mesela Halep hakkında gezi yazısı yazan bir yazar oradaki tek tanıdıkları olan Ermeni aıznlıktan bahsederse okuyucu gerçek Halep sakinleri hakkında yanlış bir yargıya varabilir. Bu tarz yazıları okuyan okuyucular görüşmecinin mülakat yaptığı kişinin hayatında bazı noktalarla ilgilenip onları ön plâna çıkarıp bazılarını da atladığının bilincinde olmalıdır.

Sözel tarih metodunun bir başka zayıf noktası da bireyler geçmişin hikâyesini bugünkü perspektiften anlatabilirler. Dahası, gerçekten olmuş olanı daha katlanabilir veya kabul edilebilir bir şekle getirebilirler. Mesela Neyzi'nin görüştüğü kişilerden birisi olan ve aslen Tuncelili genç bir Alevî kızı Gülümser Kalık, mülakat boyunca köyünün dağları ile Taksim'de bir bodrum katındaki çalışma ofisini karşılaştırmaktadır (s. 56-59). Yaşamış olduğu küçük köydeki zorluklardan hiç bahsetmediği gibi, tam aksine köyde her şeyin iyi ve güzel olduğunu söylemektedir. Dolayısıyla, araştırmacı görüşme yaptığı bireyin anlattığı olayların "doğru" versiyonuna ulaşmaya çalışmalıdır.

Kendisi bir antropolog olan Leyla Neyzi her kesimden insanların hayat hikâyelerini toplamaktadır. Bu hayat hikâyelerinin çoğu daha önce *İstanbul Dergisi*, *Gazete Pazar* ve *Albüm Dergisi* gibi çeşitli dergi ve gazetelerde dizi halinde yayımlanmıştır.

İstanbul'da Hatırlamak ve Unutmak

İstanbuluların hayatları hakkında çok genel bir bakış açısı vermektedir. Fakat bu "İstanbul" kavram oldukça problemlili bir terimdir çünkü henüz İstanbulunun tam ve herkesin uzlaşabileceği bir tarifi yapılmamıştır. İstanbul'da doğup büyüyen insanlar ile sonradan İstanbullu olan insanlar arasında İstanbul "vatandaşlığı" üzerine bir dizi mücadele vardır (bkz. Öncü 1999). Yazar da bu mücadelenin farkında olarak kitabına her semt ve neslin farklı bir İstanbul imajı olduğunu vurgulayarak "İstanbul'da kaç İstanbul var?" şeklinde retorik bir soru ile başlamaktadır.

İstanbul'da Hatırlamak ve Unutmak bir sunuş ile beş bölümden meydana gelmektedir. Bunlar İstanbul'da yaşayan yabancılara ayrılan birinci bölüm haricinde "kuşaklar" a göre düzenlenmiştir. Bu kuşaklar da günümüzden geçmişe doğru sıralanarak "80 Kuşağı", "Cumhuriyet'in Torunları", "Cumhuriyet Çocukları" ve "Geçiş Dönemi Kuşağı" şeklinde adlandırılmıştır. Bu düzenleme yazarın kendisinden ziyade, görüşme yapılan bireyin zaman boyutunu algılaması ya da doğup büyüdüğü dönemle alakalıdır. Yazar aslında bu dizilişin günümüzden başlamasının sebebinin "kitabın ana ekseninin tarihten çok, geçmişin bugünde nasıl yaşadığı olması" (s. 9) şeklinde açıklamaktadır.

Neyzi, "Dışarıdan Bakış" olarak adlandırdığı ilk bölümde okuyucuların yabancıların hikâyeleri ile yerlilerin anlatılan arasında bir mukayese yapabilmelerine olanak sağladığı görüşündedir. Bu bölümde yazar Walter Leitner isimli bir İrlandalı mühendis ile görüşmüş, beklentilerin aksine, İstanbul ile ilgili hatıralar yerine, Leitner'in kimliği üzerinde durmuştur. Bu bölümdeki ikinci hikâye Aliotti adındaki bir Levanten ailesi ile alakalıdır. Enrico Aliotti, özellikle İzmir'de yaşayan Levanten toplumu hakkında "içeriden" bilgiler vermektedir. Neyzi'nin röportaj yaptığı üçüncü kişi John Freely adında İrlanda asıllı bir Amerikan gezi yazarıdır. İstanbul hakkında üç kitap yazmış olan Freely, İstanbul'u çocukluğunun New York'u ile kıyaslar; ona göre iki şehir arasındaki en önemli benzerlik her ikisinde de yaşayan ve kökenlerinden uzaklaşmış göçmenlerin varlığıdır. Freely ayrıca İstanbul'la ilgili nostaljilere de karşıdır; zira kendisi her gün İstanbul'u yeniden keşfetmektedir. Bu bölümdeki bir başka hikâye ise İstanbul'daki Anglikan cemaatine hizmet veren İrlandalı rahip Ian Sherwood'a aittir. Tünel'deki Kırım Kilisesi aslında Ruslara karşı yapılan Kırım Savaşı'nda 1853-56 İngilizler ile Osmanlılar arasındaki işbirliğinin bir simgesidir. İşte bu nedenle kilise Kırım Kilisesi olarak adlandırılmıştır. Sherwood, şehir hayatında farklı dinlerin bir arada yaşamalarının üzerinde durur. Bu bölümde mülâkat yapılan son kişi Klasik Bosphorus isimli müzik grubunun kurucusu Nikiforos Metaxas adındaki bir Rum müzisyendir. Ama kendisini Bizans asıllı, bir süre Afrika'da yaşamış bir Akdenizli olarak tanımlamaktadır.

80 kuşağı, 68 kuşağı gibi kendisine has özellikleri olan bir kuşaktır ve 12 Eylül 1980 askeri darbesinin gölgesinde yetişmiş kişiler için kullanılabilir. Bu tabir aynı zamanda Turgut Özal döneminin faydacı-pragmatist bir dünya görüşünü benimsemiş

kuşak için de çoğu zaman geçerlidir. Yazar bu kişilerin dünya görüşleri, sosyal ve ekonomik geçmişleri vb. hakkında hiç bir malûmat vermemekte ve bu işi başka araştırmacılara bırakmaktadır. Bence bu nokta sadece bu bölümün değil bütün kitabın en çok göze çarpan zayıflığıdır. Zira literatürde 68 Kuşağı gibi özgün kuşaklara ilişkin ve onların diğer insanlardan ayıran kendilerine has özellikleri hakkında pek çok araştırma mevcuttur. Bu bölümde Neyzi, önce Nagihan Haliloğlu isimli başörtülü bir kızla görüşmüş ve onun başı örtülü bir kadın olarak 1990lar İstanbulundaki kimlik arama mücadelesi üzerine konuşmuştur. Özgür Canel ise Hollanda'ya göç etmiş bir işçi ailesinin kızıdır, Türk ve Hollanda kültürleri arasında kimliğini bulmaya çalışan bir başka kadındır. Bu araştırmanın neticesi olarak da antropoloji okumaya karar vermiştir. Gülümser Kalik de Türk toplumunda iki kere marjinalleştirilmiş bir örnektir; zira hem Alevî hem de Kürt olmakla toplumun kıyasına itilmiştir. Gülümser, görüşme esnasında sürekli olarak güneydoğu Anadolu'daki küçük köyüne özlemle göndermelerde bulunur. Neyzi'nin görüşmek üzere seçtiği bir başka Kürt ise Diyarbakırlı karikatürist Doğan Güzel'dir. Hikâyesinde göç, sosyal değişim ve köy kavramını karikatürlerinde nasıl işlediğinden bahsetmektedir.

Kitapta yer alan ikinci kuşak Cumhuriyet'in Torunları olarak adlandırılmış ve bu insanların özellikle 1960 ve 1980'lerdeki siyasi mücadeleleri ön plana çıkarılmıştır. Bu bölümde yer alan ilk kişi kendisini "hasbelkader Arap, Hıristiyan ve T.C. vatandaşı" olarak tanımlayan Can Kılıksız'dır. Onun hikâyesinde "Hatay'ın 1939'da anavatana katılması"ndan sonra dinî azınlıkların hayatlarında tarihî gelişmelere şahit olmaktadır. Bu bölümde de bir başka Kürt-Alevî ile karşılaşırız. Ama Tuncelili müzisyen Metin Kahraman ile önceki bölümdeki Gülümser Kalik arasında kuşak farkı vardır. Askerî darbeden önce gençlik siyasetle oldukça ilgiliydi ve hem Kürt hem de Alevî olan Metin de ister istemez solcu olmuştu. Ama Gülümser'in hikâyesinde politika hiç yer almamaktadır. Boğaziçi Üniversitesi'nden mezun olduktan sonra Kanada'da sosyoloji okuyan Ferda Erinç de kadın kimliğini aramaktadır. Önceki bölümde yabancı dile sığınan Nagihan'dan farklı olarak Ferda kendisini mutfağa atmaktadır. Zira ona göre mutfak kadınların dünyasıdır. Bu sebeple iş hayatında restaurant işletmeyi seçmiştir. Bu bölümde karşılaştığımız diğer Cumhuriyet Torunları ise Bekir Peker ve oğlu Recai Peker'dir. Dekoratör olan baba-oğul gelirlerinin artması sayesinde İstanbul'un çeşitli semtlerinde yaşamışlar, böylece farklı mahalleleri birbirleriyle mukayese edebilme imkânına sahip olmuşlardır. 'Elektrikçi Teyze' Aysel Mediçeler, Ortaköy'de elektrikçi dükkânı işletmektedir. Aslen Gürcü olan Aysel Hanım özellikle Gürcüler arasında değişen aile yapısını anlatmaktadır; mesela eskiden bir başka Gürcü köyünden evlenen gençler artık bu geleneği sürdürmemekte ve istedikleri ile evlenmektedirler. Aysel Hanım'ın kendisi de bu değişime bir örnek teşkil etmektedir. Bosna göçmeni eşi, özellikle de onun ailesi ile başlarda birtakım zorluklarla karşılaşsa da sonradan onların geleneklerine alışmıştır. Bu bölümde mülâkat yapılan bir başka kişi ise Hüseyin Çağlayan isimli bir fırıncıdır. Aslen Safranbolulu olan Çağlayan ile yapılan görüşmenin ana konusunu köy kavramı

oluşturmaktadır. Ona göre “köy” şehirde yaşayanların belleklerinde tüketilmektedir. Bugün Türkiye’de Sabetay Sevi (1626-76) isimli İzmirli bir Yahudi hahamın müritleri olduğu iddia edilen bir grup insan vardır (bu dinî grup hakkında daha fazla bilgi için bkz. Gershom Scholem 1973 ve 1971). Sevi, Osmanlı Yahudileri arasında itibar gören karizmatik bir hahamdır. İdareciler onun bu etkisinden rahatsız olmuşlar ve din değiştirmeye zorlamışlardır. Müslüman olup Aziz Mehmet Efendi ismini alsa da, müritleri ne ortodoks Yahudi ne de tam Müslümanlardır. Bugün bu müritlere dönmeler, Selanıklılar veya Sabetaycılar denilmektedir. Osmanlı İmparatorluğu’ndan beri Sabetaycılar Türk ekonomi ve siyasetinde oldukça etkilidir. Neyzi bu bölümde kendisini Selanikli olarak tanımlayan Fatma Arı ile bir görüşme gerçekleştirmiştir. Fatma Hanım Sabetaycılığın gizlilik prensibi üzerine varlığını devam ettirmesi sebebiyle kendi kimliğini aramaktadır. Dışarıdan bakıldığında farklı görünmeler de kendi aralarında farklı bir kimliğe bürünmektedirler. Belki de gizliliğe dayanan bu hayat tarzı sayesinde güç elde etmektedirler. Bayan Arı cemaatin her hangi bir zorlukla karşılaştığında grup kapalılığı (group closure) prensibince aralarında nasıl bir dayanışma gösterdiklerini anlatmaktadır. Fatma hanım çocukluğunda gerçek kimliğini saklaması gerektiğini öğrenmesine rağmen artık bugün gururla kendisinin bir Selanikli olduğunu açıklamaktadır. Bu bölümde röportaj yapılan son kişi 68 kuşaktan Karadenizli Gündâğ Kayaoğlu’dur. Aslen Trabzon’un Maçka ilçesinden ve bakırcılıkla uğraşan Gündâğ Bey, köyü ve İstanbul hayat tarzlarını mukayese etmektedir. Eskiden insanların biri köyde diğeri İstanbul’da olmak üzere iki evinin ve tabii ki ikisinde de birer eşleri olduğunu anlatmaktadır. O zamanlar insanlar kışları İstanbul’da yazları da köyde çalışmaktadır. Babası orduda subay olduğu için Gündâğ Bey’in çocukluğu ailesiyle birlikte Anadolu’nun çeşitli yerlerinde geçmiştir. Lisedeiken Atatürkçü olan Gündâğ Bey hukuk fakültesinde okumaya başladıktan sonra da solcu olmuştur. Hatta 1968 yılındaki gösterilere bile katılmıştır. Sonra bakır eşya üreten bir dükkan açmış ve kendisinden alış veriş yapan insanlara bu eşyaları nerede ve ne amaçla kullandıklarını sorarak etnografik bir çalışmaya girişmiştir.

Neyzi’nin üçüncü kuşak diye adlandırdığı Cumhuriyet Çocukları bir sonraki bölümün konusunu oluşturmaktadır. Leyla Neyzi “eski İstanbullu” (krş. Öncü 1993 ve 1990) kategorisine soktuğu İnci Oralbi ile bir mülâkat gerçekleştirmiştir. İnci Hanım eski konaklardaki hayat, Sultanahmet’teki değişim ve içgüveysi kurumundan bahsetmektedir. Görüşme yapılan sonraki kişi ise marangozlukla uğraşan Recep Aslan’dır. Recep Bey’in babası Cumhuriyet’in ilanından sonra Karadağ’dan İzmir’e göç etmiş, fakat buradaki çiftçilikten hoşlanmadığı için de daha sonra Diyarbakır’a göç etmiştir. Devlet kendilerine orada daha önceden terketmiş bir Ermeni papazın evini vermiştir. Burada da işler yolunda gitmeyince, aile yeniden İzmir’e ve daha sonra da İstanbul’a göç etmiştir. Recep Aslan babasının zamanındaki muhacirlerle şimdiki göçmenleri mukayese etmekte ve öncüklerinin daha insancıl, şimdükilerin ise daha açgözlü olduklarını belirtmektedir.

Daha sonra ise dünyada sadece Türkiye’de rastlanan ve Köy Enstitüleri adı verilen eğitim kurumları ve buralarda eğitim ile uğraşan üç kişi ile de mülakatlar yapılmış ve kurumlar hakkında malûmat verilmiştir. 1940 ile 1953 yılları arasında eğitim veren Enstitülerin temel amacı Türkiye’yi Kemalist prensipler uyarınca modernleştirmekti. 22 köyde açılan ve öğrencileri her bir köydeki ihtiyaçlar göz önüne alınarak eğitmeye çalışan Enstitülerde marangozluk, demircilik, duvar ustalığı ve en önemlisi de ziraat alanlarında dersler verilmekteydi. Öğrenciler kendi okul binalarını inşa eder, köye su getirir ve yeni zirai teknikleri ailelerine öğretirlerdi. Bu kurumların fazla yaşamamasının temel nedenlerinden birisi köyleri modernleştirmek üzere açılmış olmalarına rağmen geleneği korumanın araçları olmaları gibi bir paradoksa dönüşmeleridir. Açık oldukları yıllar boyunca da köylüler bunları komünist organizasyonlar olarak gördükleri için genellikle soğuk davranmışlardır. Hasan Yılmaz, Ahmet Altın ve Sanıye Uçak bu kurumların tarihinin yanısıra hem öğrenci hem de öğretmen olarak Türkiye’nin çeşitli yerlerindeki bu Enstitülerdeki tecrübelerini anlatmaları konuya açıklık kazandırmaktadır. Bu bölümde görüşülen diğer kişi emekli banka müdürü Hüseyin Kalkavan’dır. Hüseyin bey boş zamanlarını değerlendirmek amacıyla Kalkavanların şecerelerini toplamaktadır. Karikatürist Ferruh Doğan ise Beyoğlu ve Beşiktaş’ta geçen çocukluğunu anlatmaktadır. Mengü Ertel meşhur bir grafik sanatçısı olup küçükken kaybettiği babası ve bir kaç sene önce ölen annesinin yanısıra kendi eşi ve çocuklarından bahsetmektedir. Neyzi gibi Mengü bey de unutkanın acısına hatırlamanın hüznünü tercih etmektedir. Kendisini “eski İstanbullu” olarak tanımlayan ve yeni göç edenlere kızgın olan Yüksel Tekdöner çocukluğunun İstanbuluna tutkundur. Fakat Yüksel hanımın kendisi de yıllar önce Konya’dan İstanbul’a göç etmiştir. Hayat hikâyesi anlatılan bir sonraki kişi ise uluslararası bir üne sahip tiyatro yönetmeni Tunç Yalman’dır. Tunç beyin babası da yine yurt dışında tanınmış bir bilim adamı olan Ahmet Emin Yalman’dır. Tunç Yalman hem babası hem de ustası Muhsin Ertuğrul hakkında konuşurken çocukluğunun İstanbulundan bahseder. Akdeniz’de küçük bir teknede yaşayan Celal Alates’in mesleği mühendisliktir. Celal beyin ailesi Cumhuriyet’in ilanından sonra Java’dan (Endonezya) Türkiye’ye göç etmişlerdir. Bu sebeple ailesi “Javalılar” olarak tanınmaktadır. Asadur Zovikoğlu ise uzun yıllar boyunca Arnavutköy’de kahvecilik yapmış olan bir Rum’dur. Asadur beyin ailesi bu asrın başında Erzincan’ın kemah ilçesinden İstanbul’a gelip yerleşmişlerdir. Zovikoğlu çocukluğunda İstanbul’da çeşitli etnik unsurların nasıl Türklerle uyum içinde yaşadıklarını anımsamaktadır. “Cumhuriyet kızı” Bedriye Yersu Anadolu’nun muhtelif bölgelerinde öğretmenlik yapmış ve hem bu köyleri hem de küçüklüğündeki İstanbul’u anlatmaktadır. Bu bölümde görüşme yapılan son kişi son Osmanlı sultanı Abdülmecid’in büyük torunu Sara Korle’dir. Ama kendisini ısrarla Cumhuriyet çocuğu olarak tanımlamaktadır. Bir gazeteci ile evlenen Sara hanım ABD, Yunanistan, Togo ve Kongo gibi ülkelerde muhabir olarak çalışmıştır.

Kitabın son bölümünü Geçiş Dönemi Kuşağı oluşturur ve görüşme yapılan kişiler Osmanlı’dan cumhuriyet’e geçiş sırasındaki hatıralarını anlatırlar. 85 yaşındaki Tomris Işık İmparatorluğun yönetici sınıfından gelmekte ve köklerin öneminden bahsederek Osmanlı ve günümüz hayat tarzlarını mukayese etmektedir. Fatma (takma isim)

hanım 86 yaşında olup tasavvufî bir hayat sürdürmektedir. Yunanistan'da doğan ve 1920'lerde ailesi ile İstanbul'a yerleşen Fatma hanım İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'ni bitirerek öğretmen olmuştur. Fatma hanıma göre modern hayat din ve dil geleneklerine yeterince önem vermemektedir. Reşat Tesal da değişim döneminde Yunanistan'dan Türkiye'ye göç etmiştir. Zaten soyadı da bu gerçeği açıklamaktadır: Tesalya Yunanistan'da küçük bir ilçedir. Reşat bey 1920'de İstanbul'un işgal altında bulunduğu günleri de çok iyi hatırlamaktadır. Marmara Üniversitesi'nden hukuk profesörü olarak emekli olmuş ve bugün de İsviçre'nin Montreux şehrinde ikamet etmektedir. Nazire Çobanoğlu da Yunanistan'ın Sakız adasından Çeşme'ye göç eden bir ailenin kızıdır. Nazire hanım sadece bir kaç mil ötede bulunan Sakız'ı ziyaret edemediği çocukluk günlerinden bahseder. Zira o günlerde Yunanistan ile Türkiye arasında bir soğukluk vardır. Seniha Yazıcıoğlu ise sözlü tarih disiplini için önemli bir kişidir. Çünkü Seniha hanım Birinci Dünya Savaşı, Sultan Abdülhamit ve Abdülmecid dönemlerini görmüştür. Ama Seniha hanım daha çok Osmanlı yüksek sınıfı arasındaki çekeşlilikten bahsetmektedir; zira annesi bir Rumdur. Maggie, Seniha hanımın bir Osmanlı paşası olan babasının ikinci eşidir. Yaşar Parker bir asırlık bir ömre sahip bir yahudidir. Yaşar bey Osmanlı toplumunda azınlıkların daha iyi durumda olduklarını ama Cumhuriyet'le birlikte aralarında bazı sorunlar olduğunu anlatmaktadır. Hatta asıl ismi olan Haim Albukerk'i de devlet baskısından dolayı değiştirmek zorunda kalmıştır. Kitapta son olarak görüşülen kişi artık aramızda olmayan Ayşe Sıdika hanımdır. Onun hayatı hakkındaki bilgi daha çok yeğeni Melda Kaptana'dan gelmektedir. Ayşe Sıdika hanımın babası Osmanlı ulemasındandır ve böyle bir adamın o zamanlar iki kızını bir Rum lisesine göndermesi veya onların Avrupa müziği öğrenmelerine izin vermesi beklenmemektedir. Ayşe Sıdika hanım okulda Avrupai ve evde de babasından dini bir eğitim almıştır. Ancak 31 yıl yaşayan bu hanım Türkiye'nin yetiştirdiği önemli bir eğitimcidir.

Neyzi'nin "hikâyenin dışındaki gerçekliği öğrenmek üzere sözlü tarihi kullanan" (Linde, 1993. s. 48) "kapı yaklaşımı" (portal approach) kullanıyor görünmesine rağmen görüşme yapılan kişilerin anlattıkları hikâyelerde mevcut olduğu farzedilen dış gerçekliğin ne olduğu çok açık olarak ortaya konulamamıştır. Hatta, görüşme için seçilen kişilerin de ne kadar "kapı" oldukları yani hayatlarının ne kadar temsili olduğu tartışma konusudur. Kitapta sunulan hikâyeler (daha önce neşredildiği şekilde) bir pazar sabahı için iyi bir okuma olabilir ama bilimsel bir kitapta ne kadar başarılı olduğu da başka bir tartışma konusudur.

Yine de *İstanbul'da Hatırlamak ve Unutmak* sözlü tarih biliminin gelişmesine katkıda bulunabilecek bir çalışmadır. Neyzi'nin çok iyi yazılmış ve organize edilmiş bu çalışması Türkiye'nin sosyal tarihi ile ilgilenen pek çok sosyolog, sosyal tarihçi ve sözlü tarihçinin müracaat edecekleri önemli bir başvuru kaynağı olma özelliğindedir. Bana göre kitabın tek zayıf noktası Neyzi'nin görüştüğü kişilerin hayat hikâyelerinden yola çıkarak Türkiye Cumhuriyeti'nin tarihini tahlil etmeye yönelmemiş olmasıdır (tahlilci yaklaşımına örnek olarak bkz. Neyzi 1999). Öte yandan kitabın en güçlü olduğu yön ise Neyzi'nin hikâyeleri dikkatli bir şekilde sunması ve okunabilir hale getirme-

sidir. Leyla Neyzi günümüz Türkiyesinde çoğulcu toplum ve göç gibi olguları çok açık bir şekilde ortaya koymuştur.

Kaynaklar

Carry, Lisa J. 1999, Unexpected stories: Life history and the limits of representation, *Qualitative Inquiry*, 5 (3), 411-427.

Denzin, N. K. 1997, Do unto others: In defense of the new writing. *Taboo*, 1(1), 3-16.

Goodson, I. F. 1998, Storying the self: Life politics and the study of the teacher's life and work. In W. E Pinar (Ed.), *Curriculum: Towards new identities* (pp. 3-20), New York: Garland.

Lewis, Oscar 1961, *The Children of Sanchez: Autobiography of a Mexican family*, New York: Vintage Books.

Linde, C. 1993, *Life stories: The creation of coherence*. New York: Oxford University Press.

Neyzi, Leyla 1999, Gülümser's story: Life history narratives, memory and belonging in Turkey, *New Perspectives on Turkey*, 20, 1-26.

Öncü, Ayse 1993, Understanding Istanbul, *Istanbul*, 1(2), 73-75.

Öncü, Ayse 1999, Istanbulites and Others: The Cultural Cosmology of Being Middle Class in the Era of Globalism, in Çaęlar Keyder, (ed.) *Istanbul: Between the Global and the Local* (pp. 95-120), Lanham, Maryland: Rowman & Littlefield Publishers, Inc.

Popkewitz, T. S. 1998, The culture of redemption and the administration of freedom as research. *Review of Educational Research*, 68(1), 1-34.

Scholem, Gershom 1971, *The Messianic Idea in Judaism and Other Essays in Jewish Spirituality*, New York: Schocken Press.

Scholem, Gershom 1973, *Sabbatai Sevi: The Mystical Messiah*, Bloomington Series XCIII, trans. R.J. Zwi Werblowsky, Princeton: Princeton University Press.

Whyte, William 1943, *Street Corner Society: The Social Structure of an Italian Slum*, 1943, Chicago: University of Chicago Press.

Ali Murat Yel